

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN ÇOCUKLARA (6-14 YAŞ GRUBU) YÖNELİK MÜDAHALELER PROGRAMI

ÇUKUROVA'DA MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

ÇUKUROVA'DA MEVSİMLİK TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

**Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı
Çukurova’da Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı**

Proje Koordinatörü

Ertan KARABIYIK

Proje Asistanı

Tuğba ATALAR

Katkı verenler

Doç. Dr. Ferdi TANIR

Türkçe düzelti

Emine KOÇAK

Fotoğraflar

Proje Ekibi

Harita ve Şekiller

Özgür ARUN

Ali KAPLAN

Tasarım

Kurtuluş KARAŞIN

Baskı

Altan Matbaası

394 8 394 - Ankara

1. Baskı, Temmuz 2012, Ankara

2. Baskı, Haziran 2013, Ankara

Kalkınma Atölyesi

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut

Çankaya-Ankara

www.kalkinmaatolyesi.org

info@kalkinmaatolyesi.org

+ 90 541 457 31 90

Önsöz

Kalkınma Atölyesi, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklara yönelik çeşitli araştırma ve eylem planları geliştirme çalışmaları yapmaktadır. 2011-2012 yıllarında Hollanda Büyükelçiliği tarafından sağlanan teknik ve finansal destekle *Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı* kapsamında örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan çocuklar için Adana ve Mersin illerinde temel bir araştırma yapmıştır.

Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerini kapsayan ve tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgeye “Çukurova” ismi verilmektedir. Adana ve Mersin Çukurova’nın önemli iki büyük ili konumundadır. Ayrıca bu illerde mevsimlik tarım işleri yılın hemen hemen her ayında yapılmakta ancak yoğunlukla narenciye ve pamuk ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde yoğunlaşma söz konusudur. Bu nedenle eylem planı ürün bazlı olmaktan çok, coğrafi bazda hazırlanmış ve *Çukurova’da Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışan Çocuklar için Model Eylem Planı* olarak nitelendirilmiştir.

Model Eylem Planı temel araştırma verileri, Çukurova’da en fazla mevsimlik tarım işçi istihdam eden pamuk, narenciye ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğiyle ilgili diğer araştırmalar ve 9 Temmuz 2012’de Adana’da yapılan katılımcı model eylem planı geliştirme toplantısı çıktılarına dayalı olarak geliştirilmiştir.

Model Eylem Planı üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde narenciye, pamuk üretimi ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğiyle ilgili genel bilgiler, ikinci bölümde alan araştırmasının temel bulguları, üçüncü bölümde ise Çukurova’da mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukların işten el çektilirmeleri için yerel düzeyde yapılması öngörülenler yer almaktadır. Model Eylem Planı, Çukurova illerinde mevsimlik tarım işlerinde çocuk işçiliğinin önlenmesi için il veya ilçe düzeyinde hazırlanacak detaylı çalışmalar için bir kaynak ve uygun görüldüğü taktirde bir altlık niteliğindedir.

Model Eylem Planı’nın hazırlanmasında emeği geçen çocuklara, ailelerine, Adana ve Mersin illeri kamu kuruluşu temsilcilerine, sivil toplum ve meslek kuruluşlarına, Adana Valiliği’ne, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı’na, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı uzmanına, Kalkınma Atölyesi uzman ve çalışanlarına, araştırma ve eylem planı geliştirme sürecine teknik ve finansal destek sağlayan Hollanda Büyükelçiliği’ne teşekkür ederiz.

Giriş	7
Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği	8
Narenciye Yetiştiriciliği	13
Pamuk Yetiştiriciliği	16
Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliğinde Çalışan Çocuklarla İlgili Alan Araştırması Sonuçları	20
Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler	22
Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi	26
Sonuç Yerine	33

Giriş

Kalkınma Atölyesi, on yıldır mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklara yönelik araştırma, planlama ve uygulama süreçlerini kapsayan çeşitli program ve projeler gerçekleştirmektedir. *Mevsimlik İşçi Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Programı*, Hollanda Büyükelçiliği'nin İnsan Hakları Programı kapsamında desteklediği bir sosyal kalkınma ve insan hakları projesidir.

Projenin başlıca çıktıları; 6-14 yaş grubunda olup zorunlu eğitim çağındaki mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocukların ürün desenine (fındık, pamuk, şeker pancarı ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği) göre çalışma ve eğitim ilişkilerinin ortaya konulduğu,

- (a) temel alan araştırması,
- (b) müdahalelere yönelik ürün bazlı model eylem planları,
- (c) merkezî kamu kurumlarının, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik politika önerileri belgesi ve,
- (d) tanıtım-savunu amaçlı mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinde çalışan çocukları anlatan görsel materyallerden oluşturmaktadır.

Çukurova'da narenciye, pamuk ve örtü altı alçak tünelde sebze yetiştiriciliği istihdam büyüklüğü ve çocuk emeğinin en fazla olduğu tarımsal faaliyetleri kapsamaktadır. Model Eylem Planı, Çukurova illerinde ilgililerin il ve ilçe düzeyinde geliştirebilecekleri eylem planları için bir altlık niteliğindedir.

Bilindiği gibi mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan 18 yaş altı çocuklar, ILO'nun 182 sayılı "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği" kapsamında tanımlanmış ve 2015 yılına kadar bu kapsamdaki çocuk işçiliğinin sonlandırılması hükûmet tarafından taahhüt edilmiştir.¹ Çukurova illerinde mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar da bu kapsamda yer almaktadır. Bu eylem planında gezici olmayıp, Çukurova bölgesinde ikamet edip, mevsimlik tarım işlerine katılan çocuklar da kapsama alınmıştır.

¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Dairesi , Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi, Ankara,2008, S:28.

Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği

Türkiye’de sera işletmeciliği veya sera yetiştiriciliği ile ‘örtü altı yetiştiriciliği’ aynı anlamda kullanılmaktadır. Örtü altı yetiştiriciliği oldukça geniş kapsamlı; sıcaklık, don, yağmur, rüzgâr vs. gibi iklim koşullarının olumsuz etkisini kısmen veya tamamen ortadan kaldırarak bitkisel üretim yapmaya yarayan alçak veya yüksek cam veya plastikle örtülü sistemler olarak tanımlanmaktadır. Örtü altı üretimle ilgili verilerde dört farklı tipoloji bulunmaktadır; (a) alçak tünel, (b) yüksek tünel, (c) plastik sera ve (d) cam sera. Yani teknik olarak örtü altı üretimin dört ayrı tipi bulunmaktadır.² Çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu ‘yüzeysel örtüler’ ile ‘alçak tüneller’ istatistiklerde *alçak tünel* olarak tanımlanmakta ve Model Eylem Planı’nda da **örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği** olarak ele alınmaktadır.

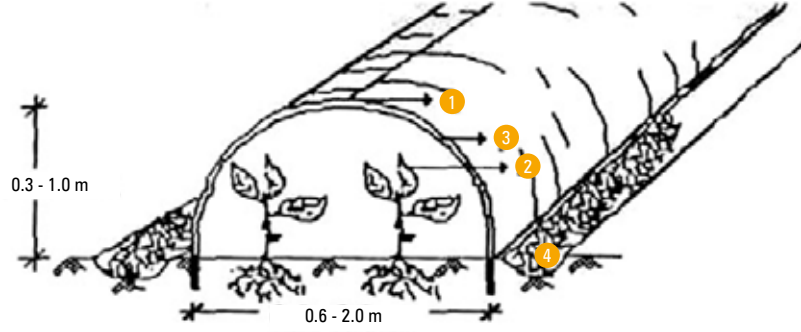
a. Yüzeysel örtüler ve alçak tünel: Yastıklar şeklinde, kısa veya uzun süre bitkilerin üzerini kaplayarak tüm tarımsal işlemlerin dışarıdan yapıldığı sistemlerdir.

1. Kank sırtı, 2. Kank, 3. Malç plastiği, 4. Plastiği tutan toprak, 5. Bitki

2 Çizimler, <http://www.racif.com/ziraat/seracilik/sera.html>

Alçak tüneller: Yerden yüksekliği bir metreye kadar olan bu örtüler, havalar ısınınca ve bitkiler belirli bir yüksekliğe gelince kaldırılır. Tarımsal işlemlerin hepsi örtü dışında yapılır.

Alçak tünellerin kesiti: 1. Plastik örtü 2. Bitkiler, 3. İskelet malzemesi, 4. Drenaj çukuru

b. Yüksek tüneller: Örtü altı yetiştiriciliğinde insanın içine rahatça girebileceği büyüklükte, tarımsal mekanizasyona olanak sağlayan ancak ısıtma ve havalandırma sistemleri genellikle olmayan, dar ve yarım kesitli daire şeklindeki yapılardır. Bu tiplerin hepsi plastik örtülerden oluşmaktadır.³

c. Cam ve plastik seralar: Tüm iklim elemanlarının denetimine olanak sağlayan örtülü yapılardır. Cam veya plastikten örtülerle kaplanmaktadır.

3 Fotoğraf, <http://www.ahi-ka.org.tr/index.php?page=haber&id=176>

Dünya’da Örtü Altı Tarımı

İtalya’da, Romalılar döneminde güneye bakan kuytu yamaçlarda açılan çukurların üzerinin şeffaf malzemeden yapılmış örtüyle kapatılarak sebze yetiştirilmesiyle başlayan örtü altı yetiştiriciliği, daha sonra Avrupa’da evlerin güneye bakan yönlerinin camla kaplanmasıyla gelişmesini sürdürmüştür. 16. ve 17. yüzyıllarda yapılan bu yapılar seracılığın başlangıcı sayılabilir. 18. yüzyılda seralarda ışık miktarının az olduğu tespit edilerek içeriye giren ışık miktarını arttırmak amacıyla çatıdan başka yan duvarlara da pencere yapılmıştır. ABD ve Avrupa’da sera yapımı, endüstri ile birlikte Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Günümüzde dünyada seraların geniş bir yayılma alanı olduğu, bu alan üzerinde ekolojik etmenler ve sera teknolojisinin oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Serin iklim kuşağında yer alan Avrupa ülkelerinden Hollanda, İngiltere, Danimarka, Almanya, Romanya, Bulgaristan ve Rusya’da seracılık oldukça yaygındır. Ilıman iklim kuşağında yer alan ülkelerde ise ortalama sıcaklıkların özellikle kış aylarında yüksek olması, seralarda en büyük girdi olan ısıtma masraflarını azaltması nedeniyle bu ülkelerde sera alanları hızla artmaktadır. Bu iklim kuşağında Akdeniz’e kıyısı bulunan İspanya, Türkiye, İtalya, Yunanistan, İsrail gibi ülkeler yer almaktadır. Her iki iklimin de görüldüğü ülkelerde özellik cam ve plastik seralar bir arada kullanılmaktadır. Bu ülkelerden ABD ve Japonya’da plastik seralarda yüksek teknoloji uygulanmaktadır.⁴

Türkiye’de Örtü Altı Tarımı

Türkiye’de seracılık 50 yıl öncesine dayanmaktadır. İlk olarak sera işletmelerinin kurulmasına en uygun iller olan Antalya ve Mersin’de örtü altı uygulamaları başlamıştır. Daha sonra Türkiye’nin Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerine yayılmıştır.

2011 yılında sebze ve meyve yetiştirilen örtü altı tarım alanlarının toplam genişliği yaklaşık 600 bin dekara ulaşmıştır. Bu alanların yüzde 13’ü (78 bin dekar) cam sera, yüzde 40’ı (238 bin dekar) plastik sera, yüzde 18’i (107 bin dekar) yüksek tünel, yüzde 29’u da (175 bin dekar) alçak tünelden oluşmaktadır.⁵

Çukurova’da Örtü Altı Tarımı

2010 yılında Çukurova’da toplam 769 bin ton sebze, örtü altı alçak tünellerde yetiştirilmiştir. Bu sebzelerin 654 bin tonu (yüzde 85’i) Adana, 94 bin tonu (yüzde 12’si) Mersin, 20 bin tonu (yüzde 2.6’sı) Hatay’da üretilmiştir. Çukurova’nın alçak tünelde ürettiği sebze miktarı Türkiye üretiminin yüzde 85’ine (769 bin ton) karşılık gelmektedir (Tablo 1).

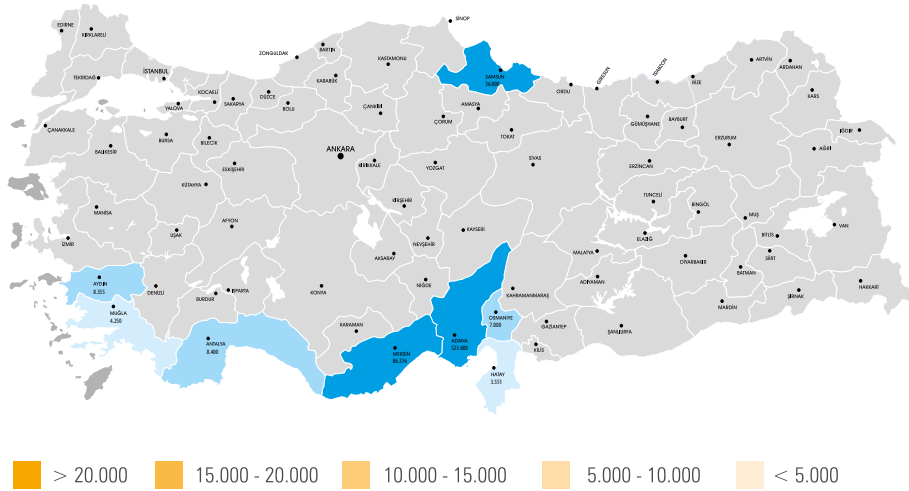
4 http://www.tarimsalbilgi.org/forums/seranin_onemi_tanimi_ve_dunyada_ve_turkiyede_seracilik-t3109.0.html

5 TÜİK, 2012.

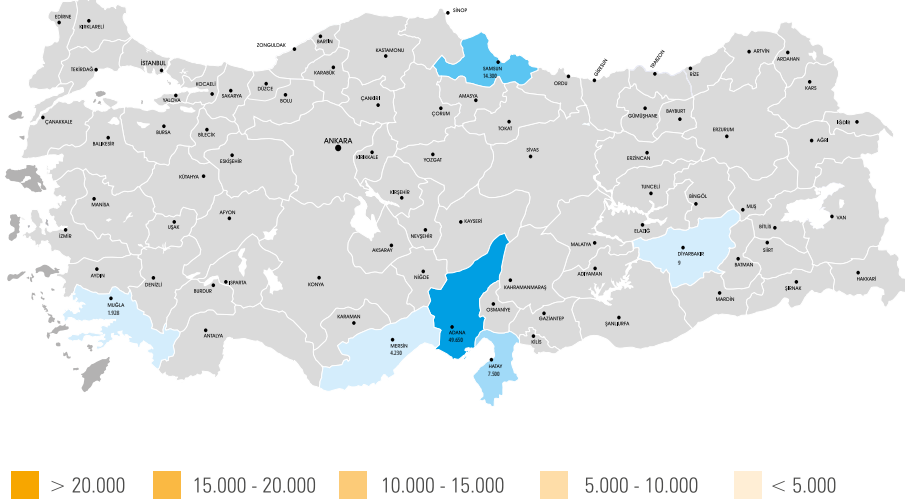
Tablo 1: Adana, Mersin ve Hatay İllerinde Örtü Altı Alçak Tünelde Yetiştirilen Sebze Miktarları (2010-ton)⁶

Ürün	Adana	Mersin	Hatay	Toplam
Fasulye (taze)	400	-	-	400
Kavun	49.650	7.500	-	57.150
Karpuz	523.600	86.376	3.551	613.527
Kabak (sakız)	18.200	710	1.058	19.968
Hıyar	14.940	-	2.301	17.241
Domates	48.000	120	9.240	57.360
Patlıcan	-	-	1.688	1.688
Biber (dolmalık)	-	-	50	50
Biber (sivri)	-	-	2.205	2.205
Toplam	654.790	94.706	20.093	769.589

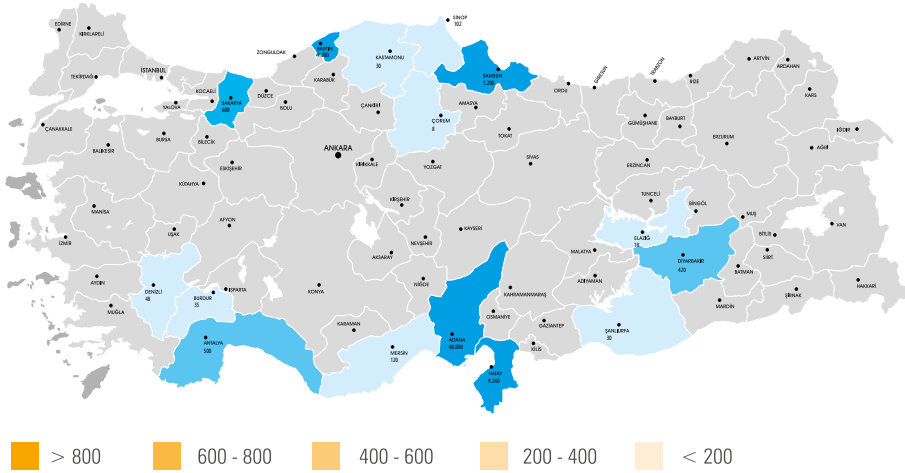
Harita 1: Örtü Altı Alçak Tünelde Karpuz Yetiştiren İller (Ton, 2010)

Harita 2: Örtü Altı Alçak Tünelde Kavun Yetiştiren İller (Ton / 2010)

Harita 3: Örtü Altı Alçak Tünelde Domates Yetiştiren İller (Ton / 2010)

Narenciye Yetiştiriciliği

Dünyada Narenciye Yetiştiriciliği

Dünyada 83 milyon dekar alanda 120 milyon ton narenciye üretimi söz konusudur. 2007 yılı verilerine göre Çin 21 milyon ton üretimle dünyada ilk sırayı alırken 20.9 milyon ton ile Brezilya ikinci, 10 milyon ton ile ABD üçüncü sırada yer almaktadır. 2007 yılında toplam narenciye üretiminin yüzde 52'si portakal, yüzde 23'ü mandalina, yüzde 11'i limon, yüzde 4.2'si altıntop (greyfurt) ve yüzde 6'sı ise diğer turuncgillerden oluşmaktadır.⁷

Türkiye'de Narenciye Yetiştiriciliği

Türkiye'de 1930'lu yıllarda yetiştirilmeye başlanan narenciye ürünleri 1950'li yıllardan itibaren ihracat ürünü olmuştur. 2008 yılında Türkiye'nin yaş sebze ve meyve ihracatında yüzde 50'lik bir paya sahip olan narenciye ürünleri, yaş meyve üretiminde üzüm ve elmadan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

2010 yılında yaklaşık 3.3 milyon ton olan narenciye üretiminin yüzde 52'si (1.7 milyon ton) portakal, yüzde 26'sı (872 bin ton) mandalina, yüzde 24'ü (790 bin ton) limon, yüzde 7'si (218 bin ton) altıntop ve yüzde 1'i de turunçtur.⁸

Narenciye ihracatı yaptığımız ülke sayısı 55 olup, ihracatın ülkelere göre dağılımına bakıldığında yüzde 32'lik pay ile Rusya birinci, yüzde 15'lik pay ile Ukrayna ikinci sırada yer almaktadır.⁹

7 MÜSİAD, Türkiye'nin Tarımsal Gücü ve Geleceği, Araştırma Raporları, 2010, İstanbul.

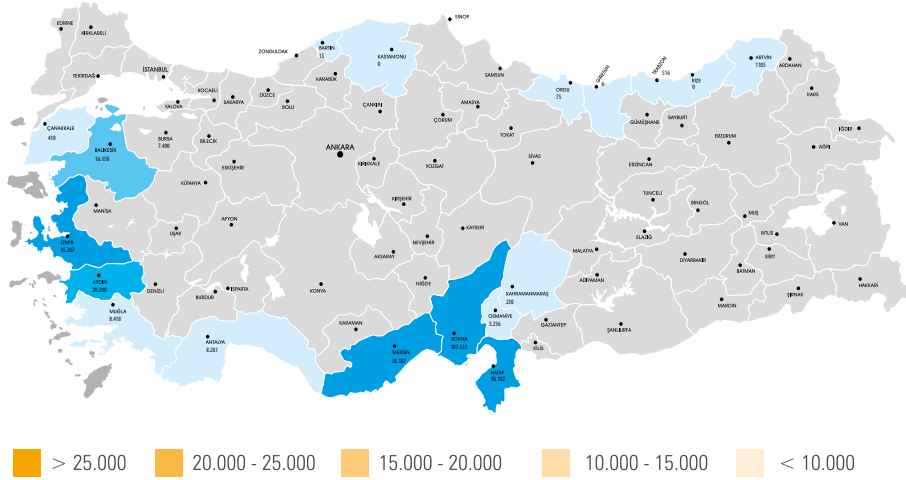
8 http://tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=45

9 MÜSİAD (2010), Türkiye'nin Tarımsal Gücü ve Geleceği, Araştırma Raporları, İstanbul.

Çukurova'da Narenciye Yetiştiriciliği

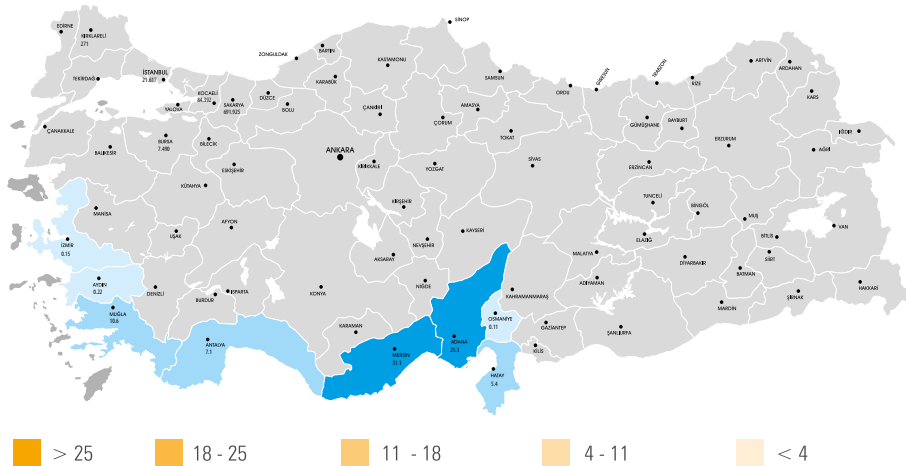
Mandalina yetiştirmede Adana 236 bin ton (107 bin dekar), Hatay 242 bin ton (96 bin dekar), Mersin 165 bin ton (38 bin dekar) ile Türkiye üretiminin yüzde 74'ünü karşılamaktadır. Bu illerde 242 bin dekar alanda mandalina üretimi söz konusudur.

Harita 4: Mandalina Yetiştirilen Alanların İllere Göre Miktarı (Dekar-2011)

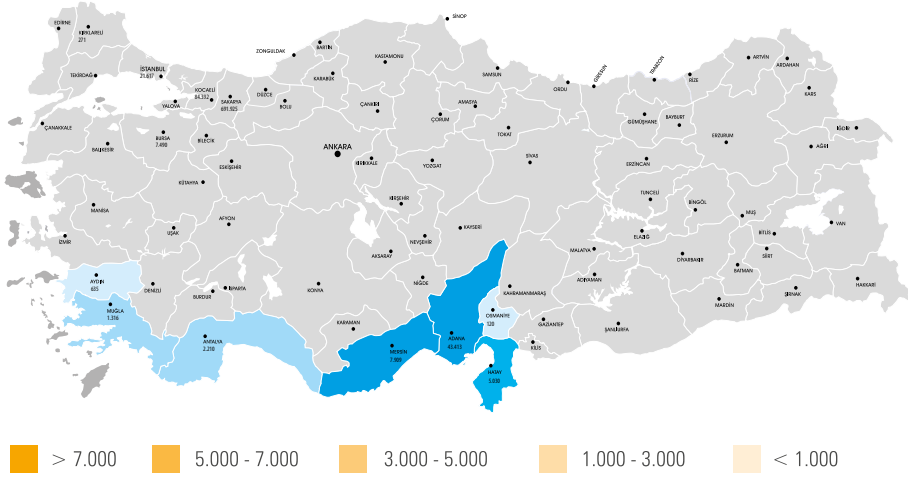
Türkiye'de limon yetiştirilen 253 bin dekar alanın 64 bin dekarı Adana (yüzde 25), 129 bin dekarı Mersin (yüzde 51) ve 13 bin dekarı da Hatay'da (yüzde 5.4) bulunmaktadır. Bu üç ildeki limon yetiştirme alanları Türkiye'nin yüzde 81'ini oluştururken, bu alanlarda üretimin yüzde 85'i gerçekleştirilmektedir.

Harita 5: Limon Yetiştirilen Alanların İllere Göre Dağılımı (% / 2010)

Türkiye’de 60 bin dekada altıntop yetiştirilmektedir. Bu alanın yüzde 71’i (43 bin dekar) Adana, yüzde 13’ü (7900 dekar) Mersin, yüzde 8.3’ü (5000 dekar) Hatay’da bulunmaktadır. Toplam üretim alanının yüzde 92’si, üretim miktarının ise yüzde 95’i bu üç ilde gerçekleştirilmektedir.

Harita 6: Altıntop Yetiştirilen Alanların İllere Göre Miktarı (Dekar-2010)

Toplam narenciye üretiminin yarısını portakal oluşturmaktadır. 1.7 milyon ton portakalın 981 bin tonu Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerinde yetiştirilmektedir. Türkiye’de toplam portakal üretiminin yüzde 57’si bu bölgede gerçekleştirilmektedir.

Harita 7: Portakal Üretiminin İllere Göre Dağılımı (2010-ton)

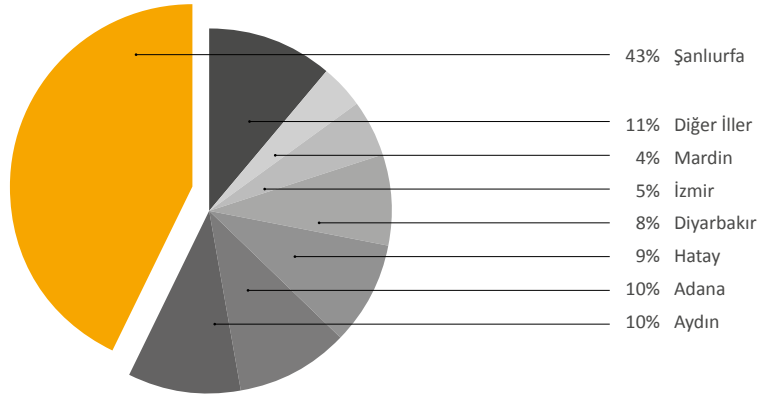

Pamuk Yetiştiriciliği

Türkiye’de Pamuk Yetiştiriciliği

Türkiye’de pamuk tarımı Güneydoğu Anadolu, Ege, Çukurova ve az miktarda da olsa Antalya’da yapılmaktadır. Lif pamuk üretiminin yaklaşık yüzde 50’si Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, yüzde 28’i Ege Bölgesi’nde, yüzde 21’i Çukurova’da ve yüzde 1’i Antalya yöresinde gerçekleştirilmektedir.¹⁰

Şekil 1: Pamuk Ekim Alanlarının Dağılımı (2010-%)¹¹

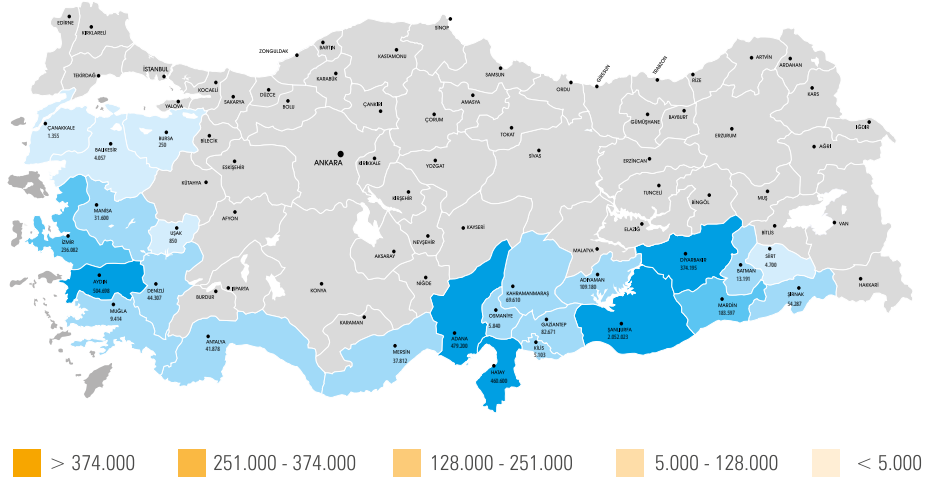
10 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü (Tarih yok.), 2010 Yılı Pamuk Raporu, Ankara, S:6

11 TÜİK, 2012

Çukurova İllerinde Pamuk Yetiştiriciliği

2010 yılında, yaklaşık 364 bin hektar alanda pamuk ekimi gerçekleştirilmiştir. Pamuk ekim alanlarının 981.840 dekarı Adana (479 bin dekar), Mersin (37 bin dekar), Osmaniye (5840 dekar) ve Hatay'dadır (460 bin dekar). Bu, toplam ekim alanlarının yüzde 26'sına karşılık gelmektedir. Türkiye'nin kütlü pamuk üretiminin yüzde 23'ü bu dört ilde gerçekleşmiştir.

Harita 8: Pamuk Yetiştirilen Alanların İllere Göre Miktarı (Dekar-2010)

Pamuk Hasadı

Türkiye'de pamuk hasadına başlama tarihi, bölgenin iklim koşullarına, ekim tarihine ve sulama koşullarına göre değişmektedir. Ege ve Antalya'da elle pamuk toplama 15 Eylül'de başlayıp kasım ayı sonuna kadar devam etmektedir. Ege Bölgesi'nde pamuk hasadının çok büyük bir kısmı makine ile yapıldığından pamuk toplama işi ekim ayı sonuna doğru tamamlanmaktadır. Çukurova Bölgesi'nde eylül ayı başından kasım ayı sonuna, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise eylül ayının ortalarından kasım ayının başına kadar devam eder.¹² Pamuk hasadında, ekilen miktar ve elle toplama oranı ile hava koşulları toplama sezonunun bitişini belirlemektedir. 2011 yılı pamuk toplama sezonunda Şanlıurfa'da çalışmalar kasım ayı sonunda tamamlanmıştır.

Türkiye'de pamuk hasadı, genellikle pamuk toplama işçilerinin tarlayı 2-3 kez dolaşmasıyla yapılmaktadır. Birinci dolaşmada toplanan pamuk en kaliteli pamuk olma özelliğine sahiptir. İşçiler toplama sezonu başında tarlalara gelmekte, pamuğu illerde belirlenen birim fiyat karşılığında toplamaktadırlar. Bir işçi günde ortalama 70-80 kg. pamuk toplayabilmektedir. İşçiler pamuk toplamaya aileleriyle geldiğinden çocuklar da pamuk toplama işinde çalışmaktadır.¹³

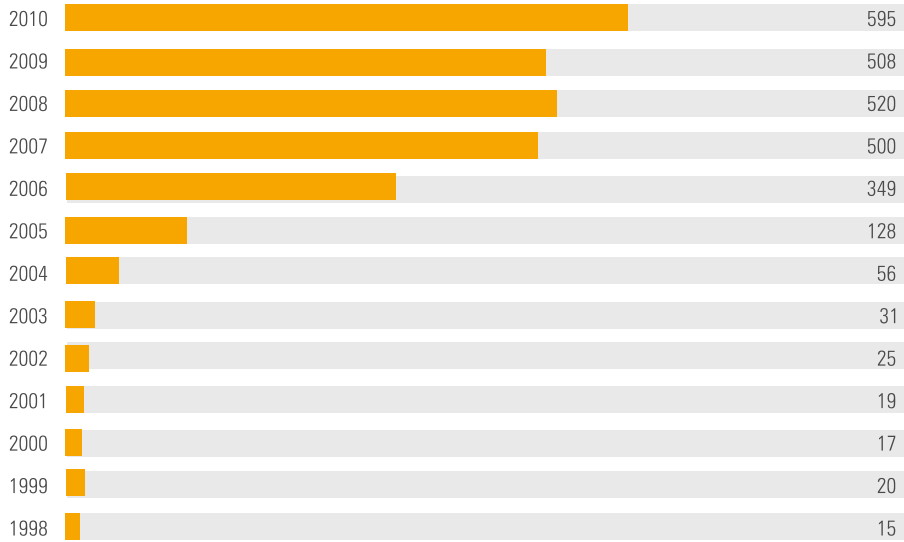
¹² <http://www.tekstilmuhendisi.net/pamuk-hasat-zamani/>

¹³ <http://mkatextile.com/pamukta-makinelil-hasat-ve-turkiyedeki-durum.php>

Pamuk hasadında ücret iki şekilde; (1) günlük toplanan pamuk miktarının bir kilosunun toplama fiyatının çarpılmasıyla, (2) genellikle Şanlıurfa ve civarında uygulanan 'kürekçi' olarak da isimlendirilen yöntemle, yani; aile üyelerinin pamuk üretim sürecinin bütün işçiliği (toprak hazırlığı, tohum ekimi, çapalama, sulama, ilaçlama ve toplama vs.) karşılığında pamuk ürününün yüzde 30'unu almasıyla belirlenmektedir. Kütlü pamuk fiyatları bu ailelerin elde ettikleri toplam gelirini de belirlemektedir.¹⁴ Çukurova'da ise toplanan pamuk miktarı kadar ücret ödenmektedir.

Türkiye'de 2010 yılında 364 bin hektar alanda pamuk ekimi yapılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi 2010 yılında pamuk sezonunda pamuğun insan gücüyle toplanan kısmında yaklaşık 320 bin işçinin pamuk toplamada çalıştığı öngörülmektedir. Bu işçilerin yaklaşık 70 bini Çukurova'dadır.

Şekil 2: Pamuk Hasadında Kullanılan Makine Sayısı (1998-2010, adet)¹⁵

14 'Araştırma bölgesinde ortakçılar, üründen aldıkları pay oranı nedeniyle "Yüzde Otuzcu" ya da yaptıkları işin türünden dolayı "Kürekçi" olarak adlandırılmaktadır. (...) Çok büyük işletmeler genellikle "vekil" denen, kuşaktan kuşağa geçen deneyimli kişilerce toprak sahibi adına bazen sayısı otuzu aşan ayrı ayrı «yüzde otuzcu» denen ortakçılara verilmektedir.' (Yaşar Aktaş (2000). Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Bitki Koruma Şubesinde Harran Ovasında Yürütülen Pamukta Entegre Örnek Çiftçi Mücadele Çalışmasının Bir Değerlendirme Denemesi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa. www.yasaraktas.com/wp-content/uploads/timpocem.doc)

15 TÜİK 2012, http://tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=304

Pamuğu makine ile toplama alışmaları ABD’de yaklaşık 60 yıl önce başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde pamuk hasadının hemen hemen tamamı, Orta Asya lkelerinde hasadın bir kısmı makine ile yapılmaktadır. Girdi maliyetlerinin yükselmesi, devlet desteğinin yetersiz kalması, pamuk hasadı zamanında yeterli pamuk toplama işçisinin bulunamaması, işçilik maliyetlerinin yükselmesi, hasadı makine ile yapmayı zorunlu kılmaktadır.

1998 yılında Türkiye’de 15 pamuk hasat makinesi bulunurken bu sayı 2005 yılından itibaren hızla artmaya başlamış ve 2010 yılında 595’e ulaşmıştır. Bu artışın daha da hızlanması ve pamuk hasadında insan emeğinin yerini makinelerin alması, ayrıca; önümüzdeki on yılda pamuk hasadında hem yetişkin hem de ocuk emeğinin azalması beklenmektedir.

Ege Bölgesi’nde pamuk hasadının çok büyük kısmı makine ile yapılmaktadır. ukurova ve şanlıurfa’da da makine ile hasat çalışmaları başlamış ve yaygınlaşmaktadır. Küresel piyasada kütlü pamuk fiyatlarıyla rekabet etmenin tek yolu hasadın maliyetini düşürmekten geçmektedir. Çünkü diğer girdiler hemen hemen küresel ölçekte aynı fiyata tedarik edilmektedir. Ege Bölgesi’nde elle pamuk toplamının maliyeti minimum 28 krş/kg iken, makine ile hasadın maliyeti 10-12 krş/kg civarındadır.

Pamuk dünyada kullanımı yaygın bir ürün olup, bu ürünün çapalama ve hasadında ocuk emeği, gelişmiş batı ülkeleri dışındaki diğer bütün ülkelerde oldukça yaygındır. ocuk emeği, özellikle Orta ve Kuzey Afrika lkeleri, Orta Doğu ve Türkiye, Orta Asya lkeleri, Orta ve Doğu Asya ile Hindistan, Bangladeş ve Pakistan’da oldukça yaygındır.

Ne kadar pamuk ekimi yapılacağı bir önceki yılın pamuk yetiştirmede kullanılan girdi fiyatları ile kütlü pamuk birim fiyatları tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle ekim alanları yıllık dalgalanmalar göstermektedir. rn destekleme miktarları, ülke çiftçilerini küresel fiyatlardan koruyacak düzeyde olduğunda, ekim alanlarının artacağını söylemek mümkündür. Ayrıca işçilik maliyetleri ve özellikle yağmurdan pamuğun kalitesini korumak için makineli pamuk toplama da oldukça hızlanmıştır ve bu alanda yetişkin ve ocuk emeğinin her geçen yıl azalması beklenmektedir. Bu durumda pamuk toplama işinde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin hangi alanlarda istihdam edileceği ise bilinmemektedir.

Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliğinde Çalışan Çocuklarla İlgili Alan Araştırması Sonuçları

Kalkınma Atölyesi Araştırma Ekibi tarafından 15-19 Şubat 2012 tarihlerinde Adana ve Mersin illerinde gerçekleştirilen alan çalışmasında amaca yönelik örnekleme tekniğiyle 6-14 yaş grubu 55 kız ve 46 oğlan çocuk ile bunların 50 hanehalkı üyeleriyle anket çalışması, odak grup görüşmeleri ve üretim sürecinin ilgili taraflarıyla kurumsal görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen temel bulgular aşağıda yer almaktadır.

Temel Bulgular ve Sorunlar

Demografik Yapı: Araştırmaya katılan bütün çocukların yaş ortalaması 11.3'tür. Adana ve Mersin'de ise 11.02'dir. Çocukların hanelerindeki ortalama kişi sayısı 8.93 olup, Adana ve Mersin'de araştırmaya katılan çocukların hanehalkı ortalama nüfusu 9.04'tür. Aileler oldukça kalabalık olup, ortalama çocuk sayısı 6'dır. Çocuklardan yalnızca biri nişanlı, diğerleri bekârdır.

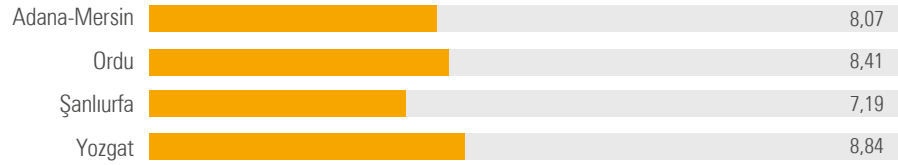
Şekil 3: Ortalama Hane Büyüklüğünün İllere Göre Dağılımı (sayı)

Adana-Mersin	9,04
Ordu	9,31
Şanlıurfa	8,35
Yozgat	9,12

Çocukların yüzde 1'inin ana dili Türkçe, yüzde 71.4'ünün Kürtçe, yüzde 26,5'inin ise Arapça'dır. Çocukların tamamı Türkçe konuşabilmektedir. Çocukların çok büyük bir kısmı iki dil, bir kısmı ise üç dil konuşabilmektedir.

Barınma ve Yaşam Koşulları: Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan çocukların barınma koşulları incelendiğinde; yüzde 35'inin naylon veya kamıştan yapılmış çadırlarda, yüzde 51'inin bez veya brandadan yapılmış çadırlarda, yüzde 13,7'sinin ise diğer malzemelerden yapılmış barınaklarda kaldıkları tespit edilmiştir. Ankete katılan çocukların yalnızca yüzde 42'si valilik tarafından kendilerine tahsis edilmiş barınma alanlarında kendi olanaklarıyla konaklamaktadır. Adana-Mersin'de çadır başına düşen nüfus 8,07'dir.

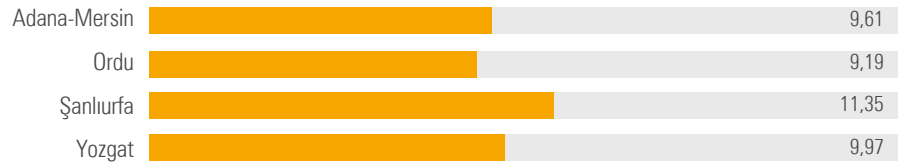
Şekil 4: Çadırda veya Diğer Barınma Ortamlarında Yaşayan Kişilerin Sayısı

Barınma mekânlarının en önemli sorunu atık su sistemlerinin olmamasıdır. Çocukların yüzde 22'si barınma ortamında atık su sisteminin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yüzde 54'ü temiz içme suyuna, yüzde 54'ü temiz kullanma suyuna erişebildiklerini belirtmiştir. Barınma ortamlarının durumu sorulduğunda; çocukların yüzde 83'ü kirlilikten, yüzde 58'i gürültüden, yüzde 92'si ise tozdan şikayet etmektedir.

Çalışma Koşulları: Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışma ocak ayında başlayıp haziran-temmuz ayına kadar devam etmektedir. Toprak hazırlığı, naylonların toprağa serilmesi, fidelerin dikimi, tekrar naylonların fidelerin üzerine serilmesi, bakım ve hasat sürecini kapsayan bu çalışmalarda kaç gün çalışılacağı kesin olarak bilinmemektedir. Çocuklar örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde günde ortalama 9.6 saat çalışmaktadırlar.

Şekil 5: Günlük Ortalama Çalışma Süresinin İllere Göre Dağılımı (saat/gün)

Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde haftada 6 gün çalışan çocuklar yılda ortalama 106 gün çalışmaktadırlar. Anket kapsamındaki çocukların yüzde 10'u mevsimlik ve gezici tarım işçiliği sırasında kaza geçirdiğini ifade etmiştir; büyük bir çuvalın altında kalma, pamuk toplarken ayağının kayması ve düşme, yere düşme ve kafasını bir yere çarpma vb. Çocuklar yalnızca sebze yetiştirmede çalışmamakta; su taşıma, kardeşlere bakma, eşyalara göz kulak olma, bulaşık yıkama, yemek hazırlama ve temizlik işlerinden de sorumludurlar.

Eğitim: Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan çocukların eğitim durumuna bakıldığında yüzde 95'inin okula kaydı olduğu görülmektedir. İlköğretime kaydolmuş çocukların yüzde 38'i yasanın öngördüğü yaşta, yüzde 21'i 8 veya 9 yaşında kaydını yaptırmıştır. Bu çocukların okula geç kayıt sorunu bulunmaktadır. Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan çocuklardan bir önceki eğitim öğretim yılında devamsızlık yapanlar 57 gün okula gidememiştir. Çocukların yüzde 85'i okula devamsızlığın temel nedeni olarak, "mevsimlik tarım işçiliğini" ifade etmektedir.

Sağlık: Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan çocukların yüzde 6.9'u hiç aşı olmadığını, yüzde 67.6'sı düzenli aşı olmadığını, yüzde 24.5'i ise düzenli aşı olduğunu belirtmiştir. Çocukların tamamına yakını günde üç öğün yemek yediğini ifade etmiştir. Çocukların yüzde 20'si iki günde bir, yüzde 28'i üç günde bir, yüzde 47'si ise haftada bir banyo yapabildiğini söylemiştir.

Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler

Yerel Düzeyde Hazırlanacak Eylem Planı İçin Yanıtı Aranacak Sorular

1. Çukurova Bölgesi'nde mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuk sayısı kaçtır? Bu çocukların sayısı nasıl tespit edilebilir? Çocuklar, hizmet sunmak amacıyla nasıl kayıt altına alınacaktır?
2. Mevsimlik tarım işçiliği kapsamında çocuk emeğinin sona erdirilmesi durumunda yaşam stratejisi çocuk emeğine dayalı olan ailelerin bu gelir kayıpları nasıl telafi edilecek? Bu kapsamda merkezî yönetime neler önerilebilir? Bu kayıplar doğrudan nakit veya aynı olarak karşılanabileceği gibi, ailelerin giderlerini azaltabilecek önlemler neler olabilir?
3. Çocuk emeğinin sonlandırılması durumunda ortaya çıkacak iş gücü açığını kapatmaya yönelik yerel ve merkezî düzeyde neler yapılmalıdır? Yeni iş gücü olanakları nasıl yaratılacaktır?
4. Yerel düzeyde çocuk işçiliğinin önlenmesi için sorumlulukların paylaşımı nasıl yapılacaktır? Sorumlu kuruluşlar arasındaki görev paylaşımı, koordinasyon ve iş birliği nasıl sağlanacaktır?
5. Bitkisel üretim sürecinde çalışan işçilerin barınma koşullarının iyileştirilmesi için hangi modellere gereksinim bulunmaktadır? Bu kapsamda tarla / bahçe sahipleri ile işverenler ne tür katkı sağlayabilir? Sivil toplum ve meslek kuruluşlarının rolleri ne olabilir?
6. Makineli hasadın insan gücü yerine kullanılması süreci nasıl ilerleyecektir? Makineli hasattan dolayı ortaya çıkacak iş gücü fazlası nasıl değerlendirilecektir?
7. Çocuk işçiliğinden el çektirilen çocuklar için çalışmadıkları zamanlarda, yaşlarına ve gelişim durumlarına uygun hangi eğitim ve beceri geliştirme vb. faaliyetleri uygulanacaktır? Bu programı hangi kişi ve kurumlar uygulayacaktır?
8. Çocuklar eğitim döneminde eğitimlerine hangi koşullarda devam edebilecektir?

9. Çocuk emeğinin sonlandırılması durumunda bitkisel üretim süreçleri nasıl etkilenebilir ve bu etkinin yerel düzeyde en aza indirilmesi için neler yapılmalıdır? Alternatif çözüm seçenekleri neler olabilir? Makineli hasat için destekleme çalışmaları yapılmalı mıdır? Evet ise, nasıl yapılmalıdır?
10. Pamuk işleyen ve pamuktan çeşitli ürünler üreten tekstil ve hazır giyim firmalarının, narenciye ürünlerini işleyen ve ihraç eden firmaların, alçak tünelde sebze yetiştiren ve ihraç eden firmaların çocuk emeğinin sonlandırılması sürecine katılımı için neler yapılabilir? Sosyal sorumluluk kapsamında sürece teknik ve finansal katkıları nasıl sağlanabilir?
11. Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar ile bu göç sürecinden etkilenen çocukların eğitim, sağlık, yaşam ortamı, iş sağlığı ve güvenliği konularında ulusal ve uluslararası standartların sağlanması için neler yapılmalıdır?
12. Çalışma yaşı altında bulunan çocuklar için önleyici çalışmalar neler olmalıdır? Bu çalışmalar hangi kurumlar yürütmelidir?
13. Mevsimlik tarım işçisi olarak bir başka yere giden veya göç ile sizlerin iline gelen çocukların eğitimlerinin devamı için ilgili il ve ilçe yöneticileri ne tür önlemler almalıdır?
14. Yerel düzeyde uygulamaya konulacak çözümlerde işçilerin yaşam kültürleri, konut tercihleri ne derece dikkate alınmaktadır?
15. Çadır kamplarında yaşayan işçilerin bu kamplardan ayrılmak istememesi durumunda kampın yakın çevresindeki halkın bu duruma tepki göstermesine karşılık neler yapılması planlanmaktadır?
16. Çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında iş birliği yapılması gereken kurumlar hangileridir? Bu kurumların kapasite analizi yapılmış mıdır?
17. Çocuk işçi çalıştırılmaması için tarla / bahçe sahipleri ile işverenler nasıl ikna edilecektir?
18. Tarım araçlarının çocuk işçi çalıştırmaması konusunda neler yapılabilir? Tarım araçlarının izlenmesi, denetlenmesi ve eğitilmesi konusunda ne tür programlar hazırlanabilir?
19. Risk altında olan küçük yaştaki çocuklar için ne tür önlemler alınmalıdır? Bu çocukların okul öncesi eğitim programlarından yararlanması nasıl sağlanabilir? Toplum temelli okul öncesi eğitim programları uygulanabilir mi?
20. Çocukların yatılı okullarda eğitimlerine devam edebilmeleri için aileler nasıl ikna edilebilir?

Çukurova’da Mevsimlik ve Gezici Tarım İşlerinde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Temel Stratejiler ve Yaklaşımlar

1. 15 yaşından küçük çocukların mevsimlik tarım işlerinde çalıştırılmaları ulusal ve uluslararası hukuk belgelerine göre yasak olduğundan bu yaş grubundaki çocukların bahçe ve tarlalarda çalışmaları mutlaka önlenmelidir. Kamu, yaptırım gücünü bu çocuklar lehine kullanmalıdır. Bu durum bahçe ve tarla sahiplerine, tarım araçlarına ve mevsimlik tarım göçüne katılan işçilere bütün açıklığıyla anlatılmalıdır.
2. 16-17 yaş grubu çocukların mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışmaları 2015 yılına kadar aşamalı olarak sonlandırılmalı, bu çocukların istihdam edileceği alanlar için başta beceri eğitimleri olmak üzere mesleki eğitim seçenekleri geliştirilmelidir.
3. Mevsimlik tarım işlerinde çocuk emeğinin yerine ikame edecek yerel, bölgesel ve merkezî çözümler geliştirilmelidir. Ulusal düzeyde yetişkin iş gücünün bu alanlara yönlendirilmesi veya makineli tarımsal çalışmaların desteklenmesi teşvik edilmelidir.
4. Pamuk, narenciye ve yaş sebze ürününü kullanan mamul üreticilerin sosyal sorumluluk kapsamında çözüm sürecine katılımı sağlanmalı, program ve projelere fon desteği bulunmalıdır. Bu kapsamda merkezî ve yerel düzeyde uygulamaya yönelik model projeler için sosyal sorumluluk fonları oluşturulmalıdır. Ayrıca özel sektörün çocuk işçiliği izleme sürecine aktif katılımı sağlanmalıdır.
5. Mamul üretim veya tüketim zincirinde çocuk emeğinin durumunu izleyecek bağımsız merkezî ve yerel kuruluşların rol almasına olanak verilmelidir.
6. METİP kapsamında uygulanan projelerin tasarım, uygulama ve etki ölçme sürecine sivil toplum ve meslek kuruluşlarının katılımı sağlanmalı, bu kuruluşlara uygulama proje olanağı verilmelidir.
7. Mevsimlik tarım işçileri için uygun yaşam koşulları, toplu konaklama olanakları veya tarla sahiplerinin sağladığı konaklama olanakları için standartlar belirlenmelidir. Başta sağlık hizmetleri olmak üzere, temiz ve sürekli içme ve kullanma suyu, atık su sistemleri ile katı atık, gürültü ve tozdan arındırılmış mekanlar sağlanmalıdır.
8. Mevsimlik tarım işçilerinin dilek ve şikâyetleri için işçilerin kolaylıkla ulaşabileceği telefon numaraları tahsis edilmeli, işçilere çalışma, ücret ve barınma hakları konularında danışmanlık hizmeti verilmelidir.
9. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerini organize eden tarım araçlarının kayıt altına alınması sağlanmalıdır. Tarım araçlarının istihdam sağladıkları işçilerle ilgili düzenli rapor vermeleri için kapasitelerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

10. Yerel düzeyde hizmet sunumu için modeller geliştirmek amacıyla ulusal ve uluslararası özel sektör, gönüllü ve meslek kuruluşlarıyla iş birliği yapılmalıdır. Uluslararası deneyim Türkiye'ye aktarılmalıdır.
11. Toplumsal duyarlılık için yerel düzeyde sivil toplum, meslek kuruluşları ve medya, süreçte aktif katılmalıdır. Özellikle yerel ve merkezî medyanın çocuk işçiliği izleme sürecinde rol alması sağlanmalıdır.
12. Çocuk emeğinin ortadan kaldırılmasıyla gelir kaybına uğrayacak olan ailelerin gelir kayıplarının belirli oranda karşılanmasına yönelik yeni sosyal politika önerileri geliştirilmelidir. Bu işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınarak hem sağlık hem de emeklilik haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
13. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde kurumlar arasında iş birliğini sağlayacak merkezî ve yerel düzeyde katılım mekanizmaları geliştirilmelidir.
14. Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüğü'nün yerel düzeyde ürün bazlı çocuk emeği tespit araştırmaları yapması konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.
15. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin öğrenim çağındaki çocukları gezici okul, geçici okul, taşıma merkezi okul veya yatılı ilköğretim bölge okullarında misafir öğrenci olarak eğitimlerine devamı sağlanmalıdır.

Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi

- 1. Aşama:** Narenciye, pamuk hasadı ve örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarını belirleme ve hizmet sunumu için kayıtları yapılmalıdır.
- 2. Aşama:** İl merkezi ve/veya ilçelerde mevsimlik tarım işçilerinin, özellikle çocuk emeğinin üretim sürecindeki durumu hakkında hızlı ve basit bir analiz yapılmalıdır. Planlama ve hizmet bu analiz sonuçlarına göre gerçekleştirilmelidir.
- 3. Aşama:** Tarımsal üretim ile ilgili bütün paydaşların sürece katılımıyla bu analize bağlı olarak temel sorun alanları belirlenmeli, gruplandırılmalı ve çözümüne öncelik verilmelidir.
- 4. Aşama:** Planlama, uygulama ve izleme sürecine katılacak bütün kurumların kapasite değerlendirmesi yapılmalı, roller ve sorumluluklar bu kapsamda paylaşılmalıdır.
- 5. Aşama:** Sorun alanlarına odaklı çözümler il veya ilçenin bütün paydaşlarıyla birlikte geliştirilmelidir.
- 6. Aşama:** Proje ve faaliyetlerden sorumlu kurum ve kişiler belirlenmeli, proje ve faaliyetler için bütçe veya diğer kaynaklar tahsis edilmeli, önerilen çözümler ölçülebilmelidir.
- 7. Aşama:** Proje ve faaliyetlerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve rapor hâline getirilmesi sağlanmalıdır.
- 8. Aşama:** Yerel eylem planının izlenmesi, değerlendirilmesi ve çıktıların yeni planlanma sürecinde kullanılması için sürekli bir çalışma grubu kurulmalıdır.

Yerel Politikalar ve Uygulamalar

Mevsimlik Tarım İşçi Ücretleri ve Çalışma Esasları Toplantısı

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım işçi ücretleri ve çalışma esaslarının belirlendiği toplantıya katılan temsilcilerin mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda başta ulusal yasalar ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere çalışma yaşamıyla ilgili mevzuat konusunda bilgilendirilmelerinin sağlanması	Valilik, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası	Ocak-Temmuz	Mevzuat dosyası, Toplantıya katılanların listesi
Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda toplantı kararlarının, ulusal yasalara, taahhütlere ve uluslararası antlaşma ve sözleşmelere uygun alınmasının sağlanması.			Toplantı kararları
Bu toplantıda alınan kararların uygulanmasının sivil toplum ve meslek örgütleri tarafından denetlenmesi. Yıl içinde en az üç kez "katılımcı değerlendirme" toplantısı yapılması.	Valilik, Sivil Toplum ve Meslek Kuruluşları	Sürekli	Sivil toplum ve meslek kuruluşlarının raporları Değerlendirme toplantısı raporu

Duyarlılık ve Kapasite Geliştirme

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Çukurova'da mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda duyarlılığının sağlanması için tarla/bahçe sahiplerine eğitim verilmesi.	Ziraat Odası, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Eğitim dokümanları ve toplantı dosyası
Tarım araçlarına mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda duyarlılığının sağlanması için eğitim verilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	
Toplumsal duyarlılık için kentin belirli yerlerine afişler asılması, reklam panolarından yararlanılması.	Belediye, Sivil Toplum Kuruluşları, Ziraat Odası	Mayıs-Kasım	Afişler
Yerel televizyon, radyo ve gazetelerde mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda toplumu bilgilendirme ve duyarlılık geliştirme yayınlarının yapılması.	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Ziraat Odası	Sürekli	TV programları, gazete haberleri

Çukurova'da Çalışan Çocukların Denetimi

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Çocukların tarlada, bahçede çalışıp, çalışmadığının yerinde izlenerek denetimlerinin sağlanması.	Valilik, Jandarma, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Denetleme raporları İzleme modülleri
Çocukların tarlada çalışıp çalışmadıklarının e-Okul modülünden yararlanılarak belirlenmesi.	İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri	Sürekli	
Çalışan çocukların izlenmesi sürecinde yapılan çalışmaların rapor hâline getirilerek Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'yle paylaşılması. Ayrıca yerel ve merkezî olarak millî eğitim ve sağlık kurumlarıyla da paylaşılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü İl Milli Eğitim Müdürlüğü İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	Kayıtlar ve yapılan çalışmalara ilişkin raporlar
Yerel düzeyde denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve pilot uygulamaların yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Üniversiteler	Sürekli	Pilot uygulama projesi

Hizmet Sunumu

Eğitim

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin 0-5 yaş grubu çocuklarına yönelik, konaklama kamplarında ve/veya işçilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplum temelli okul öncesi eğitim programlarının uygulanması.	Halk Eğitimi Merkezi, İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü	Sürekli	Eğitim programı İzleme kartları
6-14 yaş grubu çocuklara, yaş gruplarına uygun telafi amaçlı temel eğitim destek programlarının uygulanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü		Eğitim programı
15-17 yaş grubu gençlere mesleki ve beceri eğitimi olanaklarının sunulması. Bu çocukların eğitimlerine devamını sağlayacak önlemlerin alınması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü		Eğitim programları
0-17 yaş arasında özel eğitime ihtiyacı olan çocukların belirlenerek ailelerin bu konudaki hakları ve çocuklarının eğitim olanakları konusunda bilgilendirilmeleri, sağlık raporu almaları sağlanarak özel eğitime yönlendirilmeleri.	İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü	Sürekli	Kayıt raporları

Sağlık

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım işçilerinin genel sağlık kontrollerinin yapılması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	Sağlık kontrol sonuçları Aşı olmuş çocuk listeleri
Hiç veya düzenli aşı olmamış çocukların aşılarının tamamlanması.			
Konaklama alanlarında hijyen koşullarının sağlanması, çöp toplama hizmetlerinin düzenli yapılması, çadır kamp alanları dışında konaklayan haneler için de tarla, bahçe sahiplerinin benzeri hizmetleri vermesinin sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü, Belediye	Sürekli	Denetleme raporları
Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların belirlenerek il-ilçe millî eğitim ve sağlık müdürlüklerine bildirilmesi. Bu çocuklara ihtiyaç duydukları sağlık ve eğitim hizmetinin sunulmasının sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	Sağlık kontrolü sonuçları
Aile hekimlerinin mevsimlik ve gezici tarım işçilerine sağlık hizmetini yerinde sunmalarına yönelik teşvik edilmesi ve destek olanaklarının sağlanması.	Valilik, İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	Sürekli hizmet alan mevsimlik ve gezici tarım işçileri
Bahçe/tarla sahiplerinin bahçede/tarlada ilk yardım setini bulundurmaları, tarım aracısı veya yardımcısının ilk yardım eğitimi almasının sağlanması.	Valilik, İl Sağlık Müdürlüğü Ziraat Odası	Sürekli	İlk yardım seti Eğitim almış tarım aracısı veya yardımcısı
Gebe kadınların yerinde izlenmesinin sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	İzleme kartları

Beslenme

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım işçileri ve çocuklarına yönelik sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenme konularında eğitim verilmesi, vitamin, demir vb. mikro element desteği sunulması ve gıda malzemelerinin sağlanması.	Halk Eğitimi Merkezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü, Belediye	Sürekli	Eğitim programları Dağıtımı yapılan gıda malzemesi listeleri
Kamu tarafından tahsis edilen konaklama alanlarında işçilere sabah kahvaltısı verilmesinin sağlanması.	Valilik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü, Ziraat Odası	Sürekli	Kahvaltı dağıtım listesi
Konaklama alanlarında yemekhane kurularak işçilerin akşam yemeklerinin düzenli olarak verilmesi.	Valilik, Ziraat Odası	Sürekli	Yemek dağıtım listesi

Sosyal Yardımlar

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin göç ettikleri illerdeki sosyal yardımlardan yararlanmalarına yönelik programların geliştirilmesi.	Valilik, Kaymakamlık, Belediye	Sürekli	Geliştirilmiş yeni modeller
Bu işçiler için yeni sosyal yardım modellerinin geliştirilmesi.	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları	Sürekli	

Meslek, Akademi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Roller

İş Gücü Araştırmaları

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Çukurova'da tarımsal faaliyetlerde çocuk iş gücü payının bulunması ve çocuk iş gücünün sonlandırılması durumunda sektörün nasıl etkileneceğinin belirlenmesine yönelik yerel düzeyde araştırmalar yapılması.	Üniversiteler, Araştırma Merkezleri, TÜİK Bölge Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları	Sürekli	Araştırma raporları
İş gücü ikamesine yönelik çözümlerin geliştirilmesi için araştırmalar yapılması.			
Tarımsal mekanizasyonun yaygınlaşması ve bu durumda iş gücünün olası değişimi konusunda araştırmalar yapılması.			
Mekanizasyon sonucu ortaya çıkacak iş gücü fazlasının başka işlere yönlendirilmesi için çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Meslek Kuruluşları, Kalkınma Ajansları	Sürekli	Araştırma raporu ve eğitim programları

Hizmet Sunma Kapasitesinin Geliştirilmesi

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Ziraat odalarının çocuk işçiliğinin önlenmesi, denetlenmesi konusunda örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları	Sürekli	Kapasite geliştirme materyalleri
Çukurova illerinde kamu çalışanları, sivil toplum, meslek kuruluşları ve yerel medyanın çocuk işçiliğinin önlenmesi ve izlenmesi konusunda örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.			Örgütsel kapasitesi geliştirme eğitimlerine katılanların listesi
İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün hizmet verimliliğini ve kalitesini artırıcı çalışmalar yapılması.	Valilik, Sivil Toplum Kuruluşları	Sürekli	Eğitim programları

Sivil İzleme ve Denetleme Olanakları

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Yerel sivil izleme, değerlendirme ve denetleme modellerinin geliştirilmesi.	Ziraat Odası, Eğitim Sendikaları	Sürekli	Sivil izleme modeli
Sivil izleme uygulamasının yapılması.	Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Kuruluşları	Sürekli	Sivil izleme raporları
İş müfettişlerinin tarla düzeyinde denetimler yapmasının sağlanması.	Valilik, Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü	Sürekli	Teftiş raporları

Tarımsal Ürün Üreticileri, Pazarlamacılar, Ürün İşleme Firmaları

İş Gücü Arzının Yeniden Şekillenmesi

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Çocuk işçilerin tarımsal üretim sürecinden çekilmesi durumunda ortaya çıkacak iş gücü talebinin nasıl sağlanacağına yönelik çözümler üretilmesi için çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Üniversiteler	Sürekli	İş gücü analizleri ve alternatif programlar
Çukurova'da tarımsal iş gücü arzının tespit edilmesi ve tarımsal faaliyetlere ve ürüne göre planlanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası Tarım Aracıları	Sürekli	İş gücü arzı planlama raporu
Çocuk emeğinin yerine ikame edecek yeni iş gücü planlanması yapılırken özellikle 19-25 yaş grubu işsizlerin istihdamının teşvik edilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası	Sürekli	Teşvik önlemleri
Mekanizasyonun artırılması için yerel teşvik modellerinin geliştirilmesi, makine ile hasat yapanların sayısının artırılması.	Ziraat Odası, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Banka Şubeleri	Sürekli	Görüntü materyali Raporlar

İş Sağlığı ve Güvenliği

Faaliyet	Sorumlu Birim	Dönem	Çıktı
Tarımsal faaliyetlerde çalışanlar için iş güvenliği ve iş sağlığı konusunda mevcut standartların yanında yeni standartlar geliştirilmesi ve uygulanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Standartlar seti
Tarımsal faaliyetlerde çalışanların iş güvenliği ve sağlığına yönelik tarla sahiplerine, tarım araçlarına ve işçilere eğitim verilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası	Sürekli	Eğitim seti ve eğitim programları
Tarımsal faaliyetlerde çalışanlar için iş güvenliği ve sağlığı malzemelerinin temin edilmesi.	İl/ilçe Ziraat Odası	Sürekli	Fotoğraflar İş güvenliği malzemeleri dağıtım listeleri
Tarımsal ilaçlamada kullanılan ilaç kutularının yakılarak imha edilmesi.	Ziraat Odası, İl Sağlık Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Sürekli	İmha edilen ilaç kutuları tutanağı Fotograflar

Sonuç Yerine

Çukurova; coğrafi konumu, iklim özellikleri nedeniyle yılın bütün aylarında tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği, gıda ve sanayi girdisi tarımsal üretim açısından önemli bir bölge konumundadır. Bu bölge özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden mevsimlik ve gezici iş gücü almakta, aynı zamanda bölge kentlerinde yaşayanlar da tarımsal faaliyetlerde istihdam edilmektedir.

Çocukların da Çukurova'da başta tarımsal faaliyetler olmak üzere sanayi, hizmet sektörü ve sokakta çalıştığı bilinmektedir. Bu bölgede çocuk işçiliği yılın bütün aylarına yayılmakta; özellikle narenciye hasadı, pamuk çapalama ve hasadı ile örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde yoğunlaşmaktadır.

Ekonomik kalkınma, sosyal devlet ve sosyal haklar ekseninde gerçekleştirilmelidir. Pamuk sektörünün de Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir sektör olduğu bilinmektedir. Narenciye ve sebze yetiştiriciliği de hem gıda güvenliği hem de ihracat bakımından bölgesel kalkınmada önemli rol oynamaktadır. Çocuk emeği ise ülkenin ve bölgenin geleceğinin inşasında en önemli sosyal sermayedir.

Sosyal devlet ve sosyal haklara duyarlı tüketiciler, üretiminde çocuk emeği olan ürünleri tüketmekten her zaman vazgeçme eğilimindedir. Üretiminde çocuk emeği olan mamullerin tüketimine yönelik boykot çağrıları yapılmakta ve bu ürünlerin ithalatının yasaklanması talep edilmektedir.

Pamuk, sebze ve narenciye üreticileri, tüccarları, narenciye ihracatçıları, pamuk işleyen tesisler, pamuktan mamul üretim yapanlar, kısacası bütün taraflar bu durumun farkında olmalıdır. Ayrıca çocuk emeği toplumsal gelişimin önündeki önemli engellerden biridir. Çünkü çağın gereklerine uygun eğitim almış çocuklar, ülkenin geleceğinin inşasında en önemli insan kaynağıdır. Mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklara başta eğitim ve sağlık olmak üzere gelişim hakkı sağlamak devletin sosyal devlet olma özelliğinin bir gereğidir. Bu çocuklara tarlada çalışmak yerine eğitim ve kendilerini geliştirme fırsatları ve olanakları verilmelidir.

